

Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası 1925-1926 Ders Yılı İstatistiklerine Göre Urfa ve Siverek'te Eğitim¹

Tekin İDEM²

DOI: 10.5281/zenodo.21744670

Özet

Osmanlı bürokratik dönüşümünde önemli bir kırılma noktası olan Tanzimat döneminden itibaren devletin nüfus, asker, ekonomi, kültür vb. potansiyelini ortaya koyabilen istatistikler tutulmaya başlanmıştır. Bu istatistiklerden biri de eğitim alanında tutulmuş olup devletin okul, öğrenci, öğretmen sayılarına ilişkin verileri buradan öğrenebilmek mümkün olmuştur. Osmanlı'da başlayan bu gelenek Cumhuriyet döneminde de aynen devam ettirilmiş ve eğitim adına tutulan bu kayıtlar Maarif Vekâleti tarafından "İhsaiyat Mecmuası" adıyla yayımlanmıştır.

Bu çalışmada, 1926 Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu ile Urfa vilayeti çatısında birleştirilen Urfa ve Siverek vilayetlerinin erken Cumhuriyet dönemindeki eğitim potansiyelleri ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bu iki vilayetteki okul, öğrenci, öğretmen sayıları, okul binalarının durumu gibi önemli verilere ulaşılmıştır. Çalışmanın neticesinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan sayıların Osmanlı dönemine kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. İstatistik kayıtlarında adı geçmesine rağmen Harran'dan hiç veri aktarılmadığı, bazı ilçelerin ise ismine hiç yer verilmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İhsaiyat Mecmuası, Urfa, Siverek, Eğitim.

¹ Bu çalışma, Batman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından finanse edilmiştir. Hibe numarası: BTÜBAP-2025-FED-03

² Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, BATMAN, ORCID ID: 0000-0001-6374-9762, Eposta: tekin.idem@batman.edu.tr

Education in Urfa and Siverek According to the Statistics for the 1925–1926 School Year from the Ministry of Education's Statistical Journal

Abstract

Starting with the Tanzimat period—a major turning point in the Ottoman bureaucratic transformation—the state began compiling statistics that revealed its potential in areas such as population, military, economy, and culture. One such set of statistics pertained to education, making it possible to obtain data on the number of schools, students, and teachers. This tradition, which began in the Ottoman Empire, continued unchanged during the Republican era, and these records on education were published by the Ministry of Education under the title “İhsaiyat Mecmuası.”

This study aims to reveal the educational potential of the Urfa and Siverek provinces—which were merged under the Urfa province following the 1926 Law on the Organization of Local Administration—during the early Republican era. Important data, such as the number of schools, students, and teachers, as well as the condition of school buildings, were obtained for these two provinces. The results of the study show that the figures from the early years of the Republic were lower compared to those from the Ottoman period. Although Harran is mentioned in the statistical records, no data was provided for it, and the names of some districts were not listed at all.

Keywords: İhsaiyat Mecmuası, Urfa, Siverek, Education.

Extended Abstract

Salnames prepared from the Tanzimat period onward in order to reveal the state's potential in military, economic, cultural and other domains constitute extremely important sources by virtue of the statistical information they contain.

State Yearbooks (*Devlet Salnamesi*) in particular, together with those prepared on education, the army, mining and related subjects, enable us to acquire knowledge of the Ottoman Empire as a whole, while provincial yearbooks afford insight into conditions in the provinces. The practice of keeping statistics—an important source for revealing the state's military, economic and social potential and for formulating state policies on the basis of such data—was continued without interruption in the Republican period.

The modernisation process that began in the bureaucracy during the final century of the Ottoman Empire, and the attendant reform movements, made clear the degree to which the state required a qualified human resource. From the early nineteenth century special importance was therefore attached to education in order to render this qualified human resource sustainable. Alongside traditional educational institutions, schools providing instruction according to Western standards were opened. During the reign of Sultan Abdülhamid II, who has entered history as the “education-loving sovereign” (*Maarifperver Padişah*), a large number of schools were established. Educational policies that were initially centred on Istanbul gradually extended their influence to the provinces as well. The final period of the Ottoman Empire was one in

which society as a whole came to an awareness of the importance of education. Nevertheless, the successive wars that were embarked upon dealt a severe blow to the literate cadre that the Ottoman state had raised with intensive effort. The occupations that took place on the remaining national territory after the First World War, and the National Struggle waged to end those occupations, brought the already diminished human and financial resources to the point of exhaustion.

Following the victorious conclusion of the National Struggle and the proclamation of the Republic, one of the most important problems facing the new Turkish state was likewise that of a qualified and well-trained human resource. Fully aware that this resource was indispensable for raising Turkey to the level of contemporary civilisations, Mustafa Kemal Paşa and the founding cadres of the Republic attached special importance to education. Through the *İhsaiyat Mecmuası* it became possible for them to ascertain the potential represented by the number of schools, teachers and pupils, the physical infrastructure of schools, and similar data, and to determine educational policies in the light of these figures.

In the present study, which examines the educational statistics of the 1925–1926 academic year for the provinces of Urfa and Siverek—united under the province of Urfa by the 1926 Law on Civil Administration (*Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu*)—it has been possible to evaluate the educational and cultural potential of the provinces of Urfa and Siverek. The complete absence of any data for the district (*kaza*) of Harran, which lay within the boundaries of Urfa province, both in the 1925–1926 statistics and in the earlier statistics for the 1923–1924 and 1924–1925 academic years, has rendered a sound overall assessment of the city impossible.

The important steps taken in the name of social education during the final Ottoman period produced a significant level of schooling among both girls and boys. This development was also observable in Siverek and Urfa, where a continuous increase is recorded from the 1894–1895 academic year onward. Yet the first educational statistic of the Republic, that of the 1339–1340 (1923–1924) academic year, demonstrates that this increase was not transferred intact into the Republican period. The most decisive reason for this was the First World War and the National Struggle. The adversities experienced in every institution during the eight-year period of warfare were inevitably reflected in educational institutions as well. In addition, the policies of the new Turkish state aimed at institutionalising education under the Ministry of Education through the Law on the Unification of Education (*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*) at times produced adverse effects in the provinces. The existing *idadis* in Siverek and Urfa were closed; the İmam-Hatip Lycée in Urfa was among the schools shut down in the course of this process.

Although the statistical data of the late Ottoman period appear higher than those of the early years of the Republic, the institutionalisation efforts undertaken by the new state in the field of education subsequently led society to grasp the importance of education. The continuous rise observable from the 1923–1924 educational statistics onward in the Republican period constitutes the most concrete illustration of this development.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda Batılı devletler karşısındaki askeri, ilmi ve teknik alandaki gerilemeyi durdurabilmek için büyük bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreç gerek devletin gerekse toplumun ciddi bir değişim geçirmesine neden olmuştur. Literatürde “Batı Tarzı İslahatlar” olarak tanımlanan bu değişim süreci başta askeri alanda olmak üzere hukuki, siyasi, toplumsal vb. birçok alana etki etmiştir. Yapılan bu ıslahatların kalıcı hale gelmesinin eğitim yolu ile mümkün olacağını gören Osmanlı padişahları ve devlet adamları 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren eğitim alanında da köklü ıslahatlar yapmışlardır.

Osmanlı Devleti esasen kurulduğu dönemden başlayarak kayıt tutmayı ihmal etmemiş, bu anlayış bürokratik dönüşümün önemli kırılma noktalarından biri olan Tanzimat Dönemi ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Devletin zirai, iktisadi, içtimai, askeri vb. kayıtları adına “Salname” denilen yıllıklarda yer almış, bu yıllıklar “Devlet Salmeleri” ve “Vilayet Salmeleri” olmak üzere iki ayrı kategoride yayımlanmıştır. (İlki 1847 yılında olmak üzere 1918’e kadar düzenli yayımlanan Devlet Salmeleri, devletin hem kitlesel hem de bölgesel potansiyelini ortaya koymuş ve eğitim alanıyla ilgili çeşitli verilere de yer vermiştir (Yıldız ve Deniz, 2016). (Bu dönemde eğitim alanına yönelik istatistiklerin müstakil olarak da tutulmaya başlandığı görülmektedir). Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kalemi bünyesinde İstatistik Şubesi tarafından hazırlanan *1894-1895 Ders Yılı İstatistiği* eğitim alanında hazırlanmış olan ilk eğitim istatistiği olarak kabul edilmektedir.

1 Kasım 1922 tarihinde TBMM’nin aldığı kararla Osmanlı Devleti tarih sahnesine karışmış, Lozan Antlaşması ile yeni Türk devleti uluslararası alanda kabul görmüş ve nihayetinde 29 Ekim 1923 tarihinde devletin yönetim biçimi Cumhuriyet rejimi olarak belirlenmiştir. Türk milleti, 20. yüzyılın başlarından itibaren üst üste girmiş olduğu savaşlarda, çoğunluğu okur-yazar nitelikli insan gücünün ciddi bir kısmını kaybetmiştir. Aynı şekilde, yaşanan savaşların maliyeti de ekonomiye ağır bir darbe indirmiştir. Yeni Türk devletinin hedefini asri medeniyetler seviyesinde müreffeh bir toplum olarak belirleyen Gazi Mustafa Kemal Paşa bu hedefin başarı ile sonuçlanmasında eğitimin önemini keşfetmiş ve Milli Mücadele devam ederken bile eğitimin sorunlarına çözüm bulmaya çalışmıştır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulü sonrasında Türk milletinin yol haritasını sonuca götürecek bir eğitim politikası takip edilmeye, Cumhuriyet’in ideal insan profili bu eğitim kurumlarında yetiştirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk eğitim istatistiği ise 1923-1924 yıllarına ait eğitim verilerinin yer aldığı “Maarif Vekâleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası” (MVİM, 1341) adı ile 1927’de yayımlanmıştır. Bu istatistiği 1927 yılında yayımlanan “Maarif Vekâleti 1340-1341;1924-1925 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası” takip etmiştir. 1928’de yayımlanan “Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası” da İhsaiyat Mecmuaları içerisinde en kapsamlı olanıdır. Söz konusu bu üç eser Osmanlıca olarak basılmıştır (Yücel, 2018).

“Maarif Vekâleti 1926-1927 İstatistik Yıllığı” adlı çalışma ise verilerin toplanıp kayda aktarılması sürecinde latin alfabesine geçildiği için 1929 yılında yeni Türk harfleriyle

basılmıştır (MVIY, 1929). Eğitim tarihimiz açısından tartışmasız önemli bir yere sahip olan bu eserler özellikle de erken Cumhuriyet döneminin eğitim/kültür potansiyelini ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Bu istatistiklere dayanarak dönemin eğitim potansiyelinin kurum bazında ortaya konması sağlanabileceği gibi vilayetler bazında da ortaya konulması mümkündür. Bu alanda özellikle M. Serhan Yücel tarafından kaleme alınan çalışmalar öne çıkmaktadır. Yücel'in "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Yatı Mektepleri" (Yücel, 2023) ve "Cumhuriyet in İlk Yıllarında Anaokulları" (Yücel, 2016) adlı çalışmalarında dönemin eğitim kurumlarının genel yapısı ortaya konulmuştur. Bunların yanı sıra "1925-1926 Ders Yılında Manisa'da Eğitim" (Yücel ve Bilgin, 2018) ve "İhsaiyat Mecmuası 1925-1926 Ders Yılı İstatistiklerine Göre Mardin'de Eğitim" (İdem, 2022) başlıklı çalışmalarda ise dönemin vilayetlerinin bölgesel eğitim potansiyeli ortaya konularak eğitim tarihimize ışık tutulmaya çalışılmıştır.)

Yapılan literatür taramasında Urfa ve Siverek vilayetlerindeki eğitimi İhsaiyat Mecmuası temelinde ele alınan bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı 1926 Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu ile Urfa vilayeti çatısında birleştirilen Urfa ve Siverek vilayetlerinin Erken Cumhuriyet dönemindeki eğitim potansiyelleri ortaya koymak olarak belirlenmiştir.

Belirtmek gerekir ki, Siverek 1908 yılında Diyarbekir vilayetine bağlı olarak örgütlenmiş bir şehir iken 1923 yılında bağımsız bir livaya dönüştürülmüş ve I. ve II. TBMM'ye milletvekillerini müstakil olarak göndermiştir. 26 Haziran 1926 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren "877 Sayılı Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu" ile de vilayet statüsünü kaybederek idari bakımdan Urfa'ya bağlı bir ilçe haline gelmiştir (Çolak, 2023). Bu çalışmada, eğitim istatistiklerinin hazırlandığı dönemlerde iki ayrı vilayet olmakla birlikte 1926 yılında tek bir vilayet bünyesinde birleştirilen Urfa ve Siverek vilayetlerinin 1925-1926 Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası'na göre eğitim potansiyeli ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmada her ne kadar en kapsamlı veriler 1925-1926 Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası'nda yer alıyor olsa da 1339-1340 (1923-1924) ve 1924-1925 Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmualarından da istifade edilmiştir. Osmanlıca olarak yayımlanmış olan bu çalışmalar latin alfabesine transkript edilmiş, doküman analizi tekniği ile yorumlanarak Urfa ve Siverek vilayetlerinin eğitim potansiyeli ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu temel kaynakların dışında diğer telif ve tetkik eserlerden de yararlanılmıştır.

1. 1925-1926 Eğitim Dönemi Öncesi Urfa ve Siverek'te Eğitim

1.1. Urfa'da Eğitim

Urfa, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve Mezopotamya ile Mısır arasındaki tarihi ulaşım ve ticaret güzergâhı üzerinde konumlanan önemli bir yerleşim merkezidir. Köklü tarihi ve stratejik konumu nedeniyle önemini korumuştur. Doğu ile Batı arasında bir geçiş noktası niteliği taşıyan Urfa, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve çeşitli dinlerin, kültürlerin ve toplulukların etkileşim alanı olarak gelişmiştir. Şehir, 36° kuzey enlemi ile 37°–40° doğu boylamları arasında yer almakta olup deniz seviyesinden yaklaşık 518 metre

yüksekliktedir. Urfa'nın kuzeybatısında Fırat Nehri, doğusunda ise Habur Irmağı havzası bulunmakta; doğusunda Mardin, batısında Antep, kuzeybatısında Adıyaman ve kuzeyinde Diyarbakır illeri yer almaktadır. Güneyinde ise Türkiye-Suriye sınırı uzanmaktadır (İlyas, 2017; Kapaklı, 1927).

Bugün Şanlıurfa sınırları içerisinde yer alan ve kısa bir dönem de olsa Emevîler'e başkentlik yapmış olan Harran kazası başta tıp olmak üzere eczacılık, matematik, astronomi, kimya, biyoloji gibi bilimlerin okutulduğu önemli ilim merkezlerinden birisi olmuştur (Bakkal, 2006; Ekinci, 2006). Harran Okulu ile başlayan bu süreç ilerleyen dönemlerde daha da gelişerek devam etmiştir. Osmanlı döneminde Urfa'da Abbasiye Medresesi, Abdurrahman/Rahmaniye Medresesi, Eyyubi Medresesi, Firuz Bey Medresesi, Halilürrahman Medresesi, Hamis Efendi Medresesi, Hasan Padişah Medresesi, Haydariye/Haydar Ağa Medresesi, İbrahimiye/Dabbakhane Medresesi, İhlasiye Medresesi, Kutbeddin Medresesi, Nakibzade Usameddin İbrahim Efendi Medresesi, Rahimiye Medresesi, Rızaiye Medresesi, Rızvaniye Medresesi, Sakıbiye Medresesi, Süleymaniye Medresesi, Şabaniye Medresesi, Şehbenderiye Medresesi, Ulu Cami Medresesi, Yusufpaşa Medresesi, Darü't-Talim ve Darü'l-Hüffaz (Darü'l-Kurra olmak üzere 23 tane medresenin eğitim faaliyetlerinde bulundukları görülmüştür. 1900-1902 yılları arasında Maarif Nezareti Salnamesi'ne göre Rızvaniye Medresesi'nde 221, Rahmaniye Medresesi'nde 116, Sakıbiye Medresesi'nde 113, İbrahimiye Medresesi'nde 114, İhlasiye Medresesi'nde 223, Rızaiye Medresesi'nde 114, Süleymaniye Medresesi'nde 225 ve Şabaniye Medresesi'nde 110 öğrenci olmak üzere 1.236 öğrencinin eğitim gördüğü kayıtlara yansımıştır (Karakaş, 2012).

Urfa'da halkın eğitimi açısından önemli kaynaklardan biri olan kütüphaneler konusunda da ciddi bir altyapı olduğu göze çarpmaktadır. Osmanlı döneminde 251 cilt/196 adet esere sahip olan Hacı Mustafa Hafız/Halilürrahman Kütüphanesi, (60 eserli Haydariye Kütüphanesi, 300 eserli İbrahimiye Kütüphanesi, 600 eserli İhlasiye Kütüphanesi, 221 eserli Rahimiye Kütüphanesi, 100 eserli Rızaiye Kütüphanesi, 700 eserli Rızvaniye Kütüphanesi, 150 eserli Sakıbiye Kütüphanesi, 95 eserli Süleymaniye Kütüphanesi, 40 ciltlik 11 eserin yer aldığı Şehbenderiye Kütüphanesi ile içerisinde kaç tane eserin bulunduğu tespit edilemeyen Nakibzade Kütüphanesi ile Urfa son derece güçlü bir kaynak altyapısına sahiptir (Karakaş, 2012).

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında Batı karşısında başta askeri alandaki başarısızlıklar olmak üzere ilmi ve teknik alandak yetersizlikler geleneksel eğitim politikalarının yanında Batı tarzı bir eğitim benimsenmesine neden olmuştur. Bu çerçevede merkezi yönetimi güçlendirme ve Avrupalı tarzda bir bürokratik yapı hedefleyen Sultan II. Mahmud gerekli kadroların yetişmesinin eğitimle mümkün olacağına inanmıştır. İlköğretimin zorunlu hale getirilmesinin yanı sıra modern bilimlere yer veren yeni askeri okulların açılması, Tercüme Odası'nın kurulması gibi gelişmeler eğitim alanındaki önemli adımlar olmuştur (Vurgun, 2023). 1824 Tarihli ferman ile ilköğretimin erkek çocuklarına zorunlu hale getirilmesi başlangıçta İstanbul ve çevresinde uygulanmışsa da zaman içerisinde Osmanlı taşrasını da etkilemiştir. II. Mahmud döneminde ilk, orta ve yüksek öğretim; sıbyan mektebi, rüştiye ve Mekteb-i Maârif-i Adliyye adı verilen eğitim kurumlarında verilmeye başlanmıştır (Akyıldız, 2012). Geleneksel sıbyan

mekteplerinden masalı, sıralı, kara tahtalı sınıflarda bir müfredata bağlı olarak ve yaş gruplarına ayrılarak eğitimin verildiği modern ilkokula ise 1872 yılında adına “ibtidâî mektep” denilmeye başlanmıştır (Demirkıran, 2022). Eğitim alanındaki modernleşme deneyimi merkezin yanı sıra taşraya da yansımış, Urfa ve Siverek'te de yansımaları görülmüştür. Osmanlı döneminde Urfa ve Siverek sıbyan, ibtidai, rüştiye mektepleri ve idadilerin yer aldığı dikkati çekmektedir.

Urfa'da resmi ilkokulların açılışına kadar çocuklar mahalle mektepleri ya da sıbyan mektepleri adı verilen eğitim kurumlarında ilk eğitimlerine başlamışlardır. Urfa'daki sıbyan mekteplerine bakıldığında; Çakeri Camii Sıbyan Mektebi, Dabbakhane Sıbyan Mektebi, Hacı Yedigâr Mescid-i Sıbyan Mektebi, Haydariye/Haydar Ağa Sıbyan Mektebi, Karameydanı Cami'i Sıbyan Mektebi, Muhammed Fazlı Efendi Sıbyan Mektebi, Rahimiye Sıbyan Mektebi, Sakıb Efendi Sıbyan Mektebi, Tuzeken Cami'i Sıbyan Mektebi ve Yusuf Paşa Cami'i Sıbyan Mektebi isimleri ile 10 adet sıbyan mektebinin çocukların ilk eğitimlerini aldıklarını yerler oldukları görülmüştür (Karakas, 2012).

1873 tarihli Devlet Salnamesi'ne göre Halep vilayetine bağlı Urfa sancağındaki rüştiyede 45 öğrenci bulunmaktaydı. Bu sayı 1883 tarihli Devlet Salnamesi'nde 60 olarak kayda geçilmiştir. 1894-1895 ders yılına 65 öğrenci ile başlanmış olup yeni kayıt yapılan öğrenci sayısı 7'dir. Öğrencilerden 11'i yıl içerisinde okuldan ayrılmış ve 7 öğrenci de yıl sonunda mezun olmuştur. Rüştiyenin 1894-1895'teki öğretmen ve memur sayısı ise 3'tür. 1905-1908 yılı eğitim istatistiklerine göre ise 3 erkek ve 1 kız rüştiyesi olmak üzere toplam 4 rüştiyenin eğitim faaliyeti sürdürdüğü görülmektedir (Alkan, 2000). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1923-1924 ders yılı eğitim istatistiklerine göre Urfa'daki ortaokul sayısının 1'e düştüğü dikkati çekmektedir. Bu tek ortaokulda ise 121 erkek öğrencinin olduğu tespit edilmiştir. İlk yatı mektepleri de denilen yatılı ilkokulda ise 69 erkek öğrencinin olduğu ve bu okulda 8 erkek öğretmenin görev yaptığı görülmüştür (MVİM, 1341)

1894-1895 eğitim-öğretim döneminde Urfa'daki İslam İbtidai Mekteplerinde Sultan II. Abdülhamid'in eğitim faaliyetlerini de desteklemesinin etkisiyle önemli bir atılım yapılmıştır. Bu dönemde 2.780'i erkek 680'i kız olmak üzere 3460 öğrencinin eğitim gördüğü tespit edilmiştir. 1905-1908 yılı eğitim istatistiklerine göre ise 16 erkek, 3 kız ve 6 karma olmak üzere 25 resmi ibtidai mektep faaliyetini sürdürürken 1'er tane de Ermeni ve Katolik özel ibtidai mektebinin toplumsal eğitime katkı sunduğu görülmüştür. 1913-1914 yılı eğitim istatistiklerine göre ise Urfa'daki resmi ibtidai mektep sayısı 21'i erkek ve 2'si kız olmak üzere 23'e düşmüştür. Aynı yılın öğrenci sayılarına bakıldığında 1.006'sı erkek ve 146'sı kız olmak üzere toplam 1.152 öğrencinin öğrenime devam ettiği, bunlardan 37 erkek öğrencinin mezun olduğu dikkati çekmektedir. 678 erkek ve 88 kız toplam 766 öğrenci üst sınıfa geçerken 291 erkek 58 kız toplam 349 öğrenci ise sınıf tekrarına kalmıştır. Aynı ders yılında Urfa'daki ibtidai mekteplerde 41'i erkek ve 8'i kadın toplam 49 öğretmen görev yapmakta, okullarda 15'i erkek ve 2'si kadın toplam 17 hizmetli çalışmaktaydı. Urfa'da resmi ibtidai mekteplerin yanında 15'i erkek ve 2'si kız olmak üzere 17 özel müslim ibtidai mektebi bulunmaktaydı. Ayrıca 3'ü erkek, 2'si kız ve 3'ü karma olmak üzere şehirde 8 tane de özel Ermeni ibtidai mektebi mevcuttu. 7 özel Süryani ibtidai mektebi ile birlikte özel ibtidai mektep sayısı 32'ye ulaşmıştı. Bu özel ibtidai mekteplerde 702'si erkek ve 20'si kız olmak üzere toplam 722 Müslüman öğreni

öğrenim görmektedir. 575'i erkek ve 510'u kız olmak üzere toplam 1.085 Ermeni öğrencinin yanı sıra diğer cemaatlerden de 297 erkek ve 171 kız öğrenci vardı (Alkan, 2000). Burada asıl ilginç olan Müslüman özel ibtidai mekteplerindeki kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısının yaklaşık % 3'üne tekabül etmekte iken Ermeni ve diğer cemaatlerde kız öğrenci sayısı ile erkek öğrenci sayısının neredeyse eşit oranda olmasıdır). Bu durum Gayrimüslümlerin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin çocuklarını okuturken Müslümanların daha ziyade erkek çocuklarını okuttukları, kız çocuklarını okutmaya ise pek önem vermediklerine işaret etmektedir. Kız çocuklarının okutulmamasındaki en büyük gerekçe ise bunun ayıp olarak görülmesidir (İlyas, 2017). Cumhuriyet'in ilk eğitim istatistiği olan 1923-1924 ders yılı eğitim istatistiklerine göre ise Urfa'da 19'u erkek ve 3'ü kız olmak üzere toplam 22 ilkokulun eğitim hizmeti verdiği, bu okullarda 742'si erkek ve 205'i kız olmak üzere 947 öğrencinin eğitim aldığı tespit edilmiştir (MVİM 1341).

İdadilere gelince, 1905-1908 yılı eğitim istatistiklerine göre Urfa'da yalnızca 1 tane idadi bulunduğu kayıtlara geçmiştir. 1903 yılında açılmış olan Urfa İdadisi'nin 1913-1914 yılı eğitim istatistiklerine göre 166'sı Müslüman, 17'si Ermeni ve 1'i Musevi olan 184 öğrenciden 20'si yıl sonunda mezun olmayı başarmıştır. Urfa İdadisi'nde 3'ü idareci, 8'i öğretmen ve 2'si hizmetli olmak üzere 13 kişi görev yapmaktaydı (Alkan, 2000). 1923-1924 ders yılı istatistiklerine göre ise Urfa Erkek Lisesi'nde 140'ı gündüz eğitimli, 18'i parasız ve 29'u paralı toplam 187 öğrenci öğrenim görmektedir. Lisenin idari işleri için 2'si asil ve 1'i vekil olmak üzere kadroda 3 memur görev yapmaktaydı. İbtidai kısmında (birinci sınıf) 6 asil öğretmen kadroda yer alırken ara sınıflarda ise 11'i asil ve 1'i vekil 12 öğretmen görev yapmaktaydı. Öğretmen sayısı toplam 18'di. (MVİM 1341).

1923-1924 ders yılı eğitim istatistiklerine göre Urfa'da bir İmam Hatip Mektebi de eğitim vermektedir. Bu mektebin birinci sınıfında 18, ikinci sınıfında 9 ve üçüncü sınıfında 5 olmak üzere toplamda 32 öğrenci öğrenim görmektedir (MVİM 1341).

1913-1914 eğitim istatistiklerine göre Suroç merkezde 1 erkek ibtidai mektebi bulunduğu, bu mektepte 2 öğretmenin görev yaptığı ve 165 erkek öğrencinin olduğu kayda geçmiştir. Suroç kazasına bağlı köy ve nahiyelerde ise 4 erkek ibtidai mektebinin bulunduğu ve her birinde 1 öğretmen çalıştığı tespit edilmişse de öğrenci sayılarına dair bir veriye ulaşılamamıştır (Alkan, 2000).

1.2. Siverek'te Eğitim

1873 tarihli Devlet Salnamesi'ne göre Diyarbekir vilayetine bağlı Siverek sancağındaki rüştiyede 123 öğrencinin okuduğu tespit edilmiştir. Bu Salname'ye göre, Ma'mûretülazîz vilayetine bağlandığı görülen Siverek sancağındaki rüştiyedeki öğrenci sayısı 50 olarak kayıtlara geçirilmiştir. 1894-1895 Ders yılı eğitim istatistiklerine göre Siverek sancağının yeniden Diyarbekir vilayetine bağlandığı görülmektedir. Bu istatistiklere göre Siverek'teki rüştiyede 68 öğrenci ile eğitime başlandığı, yıl içerisinde 11 yeni öğrenci kaydı yapıldığı, 8 öğrenci okuldan ayrılırken 4 öğrencinin de sınavlarını başarı ile vererek mezun olduğu tespit edilmiştir (Alkan, 2000).

1913-1914 yılı eğitim istatistiklerine göre Diyarbekir vilayetine bağlı Siverek sancağında 1'i kız ve 1'i erkek olmak üzere 2 adet ibtidai mektep olduğu ve bu okullarda 147'si erkek ve 26'sı kız toplam 173 öğrencinin olduğu görülmüştür. Ayrıca merkeze bağlı yerlerde 2 erkek ibtidai mektebinin bulunduğu ve bu mekteplerde de 19 erkek öğrencinin eğitim aldığı tespit edilmiştir (Alkan, 2000). 1923-1924 eğitim istatistiklerine göre Siverek'te 7'si erkek ve 1'i kız olmak üzere 8 ibtidai mektep bulunduğu, bu mekteplerde 55'i kız ve 219'u erkek olmak üzere toplam 274 öğrencinin okuduğu ve bu mekteplerde 14 erkek öğretmenin görev yaptığı kayıtlara geçilmiştir. Ayrıca Siverek İlk Yatı Mektebi'nde de 132 öğrencinin eğitim aldığı ve mektepte 7 erkek öğretmenin görev yaptığı görülmüştür (MVİM 1341). 1924-1925 eğitim-öğretim döneminde ise Siverek İlk Yatı Mektebi'nin öğrenci sayısı 131 olarak tespit edilmiş olup yıl sonu sınavlarında bu öğrencilerden 12'sinin mezun duruma geldiği, 74'ünün üst sınıflara geçtiği, 17'sinin ikmale kaldığı ve 28'inin de sınıf tekrarına kaldığı belirlenmiştir (MVİM 1927).

1913-1914 yılı eğitim istatistiklerine göre Siverek'te 1910 yılında yalnızca 1 idadının eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ettiği ve bu okulda 120 Müsülüman öğrencinin okuduğu dikkati çekmektedir. Birinci sınıfında 99 ve ara sınıflarda ise 21 öğrencisi olan bu idadi yıl sonunda 6 mezun vermiştir (Alkan, 2000). Cumhuriyet döneminde, 1923-1924 eğitim istatistiklerine göre bu idadının 158'i gündüzlü, 4'ü parasız ve 6'sı da paralı olmak üzere toplam 168 öğrencisinin olduğu görülmektedir. İdadının kadrosunda ise 12'si asil ve 3'ü de vekil olmak üzere toplam 15 öğretmenin ve ayrıca 3 asil memurun görev yaptığı tespit edilmiştir (MVİM 1341).

1913-1914 yılı eğitim istatistiklerine göre Siverek sancağının bir kazası olan Viranşehir'de 3'ü erkek, 1'i kız toplam 4 ibtidai mektebin bulunduğu ve bu mekteplerde 147'si erkek ve 26'sı kız olmak üzere toplam 173 öğrencinin öğrenim gördüğü görülmektedir (Alkan, 2000). Viranşehir'e ait bir diğer eğitim verisi de 1924-1925 eğitim istatistiklerinde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Viranşehir'de 1 erkek ibtidai mektebinin bulunduğu ve bu mektepte 37 öğrencinin okuduğu tespit edilmiştir. Bu öğrencilerden 27'si sınıflarını geçerken 2 öğrenci ikmale kalmış, 8 öğrenci ise yıl tekrarına bırakılmıştır (MVİM 1927).

2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Urfa'nın İdari Yapı, Nüfus ve Eğitime Dair Temel Bilgiler

Cumhuriyet döneminin ilk genel nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü'nce (BİUM) yapılan 1927 yılı nüfus sayımı istatistiklerine göre 6.563.879 erkek ve 7.084.391 kadın olmak üzere Türkiye'nin toplam nüfusu 13.648.270 kişidir (BİUM, 1929). Buna göre Urfa vilayeti; Urfa merkez, Birecik, Harran, Suruç, Siverek, Viranşehir ve Yaylak kazalarından oluşmaktaydı. Urfa vilayet merkezi ve kazalarının nüfusu şu şekildeydi (BİUM, 1929):

Tablo 1. 1927 Yılı Nüfus Kayıtlarına Göre Urfa Şehir Merkezi ve Kazalarının Nüfusu

Yerleşim Birimi	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Toplam
Birecik	15.415	16.057	31.472
Harran	6.813	6.376	13.189
Hilvan	6.040	6.118	12.158
Suruç	9.447	9.185	18.632
Siverek	20.590	22.532	43.122
Urfa	29.501	29.132	58.633
Viranşehir	4.613	4.490	9.103
Yaylak	8.643	8.643	17.286
Toplam	101.062	102.533	203.595

Eğitim çağı itibarıyla bir değerlendirme yapıldığında, Urfa'da 3-6 yaş grubunun nüfusu 13.541'i erkek ve 12.210'u kız olmak üzere toplam 25.751'dir. 7-12 yaş grubundaki öğrencilerin 10.428'i erkek ve 8.238'i kızdır. 13-19 yaş aralığında ise 10.862'si erkek ve 10.918'i kız olmak üzere toplam 21.780 kişi yer almaktadır. Anaokulundan lise eğitim çağına Urfa'nın toplam öğrenci potansiyeli 69.311 kişi (BİUM, 1929) olup bu sayı Urfa genel nüfusunun yaklaşık olarak % 34.04'üne tekabül etmektedir.

1927 yılı nüfus sayımına göre Türkiye nüfusunun 1.111.946'sı okur-yazar iken okuma yazma bilmeyen toplam nüfus 12.517.992 kişiydi. Okur-yazar nüfusun okuma yazma bilmeyenlere oranı (% 8.16'dır. (Sertel, 2015). Urfa ile ilgili veriler incelendiğinde, 5.158'i erkek ve 609'u kadın olmak üzere toplam 5.767 kişinin okuma-yazma bildiği görülmektedir. Buna göre Urfa'daki erkeklerin % 5.1'i ve kadınların ise % 0,59'u okuma-yazma bilmektedir. 92.567'si erkek ve 98.539'u kadın olmak üzere toplamda 190.806 kişinin okuma-yazma bilmediği tespit edilmiştir. Tüm bu veriler dikkate alındığında, vatandaşların % 93.72'sinin okuma-yazma bilmezken ancak 6.28'inin okuryazar olduğu dikkati çekmektedir. Buradaki okuryazar oranı Türkiye genel ortalamasının altında kalmıştır (BİUM, 1929).

Tablo 2. 1927 Nüfus Sayımına Göre Urfa'nın Dini Yapısı

	Müslüman	Katolik	Protestan	Ortodoks	Ermeni	Hristiyan	Musevi	Dinsiz veya dini meçhul	Toplam
Erkek	97.501	29	1	4	22	5	153	10	97.705
Kadın	98.907	30	2	-	26	1	165	12	99.143
Toplam	196.408	59	3	4	48	6	318	22	196.848

Tablo 2'den hareketle Urfa nüfusunun dini inançlara göre dağılımına bakıldığında, nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu ve gayrimüslimlerin toplam nüfusa oranının % 0,22 olduğu görülmüştür (BİUM, 1929).

Tablo 3. 1927 Nüfus Sayımına Göre Urfa'da Konuşulan Diller

Dil	Erkek	Kadın	Toplam
Türkçe	41.366	40.816	82.182
Rumca	—	—	—
Ermenice	15	48	63
Fransızca	2	—	2
İtalyanca	—	—	—
İngilizce	—	—	—
Arapça	12.197	13.396	25.593
Yahudice	24	20	44
Çerkesçe	7	—	7
Kürtçe	41.153	41.635	82.788
Tatarca	1	—	1
Arnavutça	—	—	—
Bulgarca	—	—	—
Sair Lisanlar	2.960	3.228	6.188

Tablo 3'teki veriler değerlendirildiğinde, Urfa'da Türkçe ve Kürtçe'nin neredeyse aynı oranda konuşulduğu ve bu dilleri Arapça'nın takip ettiği görülmektedir. Az sayıda da olsa Ermenice, Yahudice, Çerkesçe, Fransızca, Tatarca ve diğer dilleri konuşan vatandaşlar söz konusudur (BİUM, 1929).

3. 1925-1926 Ders Yılı İstatistiklerine Göre Urfa ve Siverek Vilayetlerinin Eğitim-Öğretim Durumu

1926 yılında çıkarılan Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ile eğitim teşkilatında önemli düzenlemelere gidilmiş; ilkokul, lise ve üniversitelerin belirli kurallara göre düzenlenmesi sağlanmıştır. Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ile “Mıntika Emirlikleri” kurularak Türkiye 12 maarif mintikasına ayrılmıştır. Buna göre Edirne 4, Erzurum 5, İzmir 6, Adana 5, Antalya 3, Ankara 6, Diyarbakır 13, Sivas 4, Trabzon 7, Gaziantep 3, Kastamonu 4 ve Konya 6 vilayetten oluşmuştur (Yücel ve Bilgin, 2018). İçinde Urfa'nın da yer aldığı Diyarbakır mintikasında Diyarbakır, Siirt, Siverek, Genç, Mardin, Muş, Van, Elazığ, Ergani, Urfa, Bitlis, Hakkari ve Dersim vilayetleri yer almaktadır (MVİM, 1928).

Maarif Vekâleti'nce 1928 yılında, İstanbul'daki Devlet Matbaası'nda bastırılan “1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası” içerisinde Urfa ve Siverek vilayetlerindeki eğitim-öğretim kurumları ile bu kurumların personel ve öğrenci sayıları, öğrencilerin ders başarı durumları hakkında bilgi sunulmuştur. Ayrıca kütüphane ve matbaalara dair kayıtlar da yer almaktadır. Bu bağlamda ilk alt başlıkta kurumsal yapıyı analiz edebilmek adına Urfa ve Siverek Maarif Müdürlüğü'nde görev yapan personel ele alınmıştır.

3.1. Urfa ve Siverek Maarif Müdürlüğü Görevlileri

1925-1926 ders yılında Urfa'da maarif müdürü olarak kimin görev yaptığı tam olarak belirlenememekle birlikte ders yılı başlamadan önce Niyazi Bey'in (BCA, 180.9.0.0/151.725.2) ve ders döneminde ise Celil Bey'in (BCA, 180.9.0.0/217.1081.22) isimleri arşiv belgelerinde geçmektedir. Maaş açısından bir değerlendirme yapıldığında, maarif müdürlerine ödenen maaşın standart olmadığını belirtmek gerekir. O dönemde Aksaray, Isparta ve Kocaeli maarif müdürleri aylık 50 lira ile en yüksek ücretleri alırken Urfa maarif müdürü ise 40 lira ücret almaktadır. Diğer yandan memurluk kadrosu boş olup katip memur kadrosunda çalışan kişiye de 15 lira aylık maaş ve ilk tedrisat (ilköğretim) müfettişi kadrosunda bulunan kişiye ise 20 lira ücret ödendiği tespit edilmiştir (MVİM, 1928). Katip kadrosu yetersiz gelmiş olacaktır ki, Ocak 1926'da bir kadronun daha verilmesi talep edilmiştir (BCA, 180.9.0.0/219.1091.11).

1925-1926 yılı ders yılı istatistiklerinde Siverek Milli Eğitim Müdürlüğü'nün müdür, müfettiş ve memur kadrosu ile bu şahısların aldıkları maaşlar hakkında bir veriye rastlanılmamıştır.

3.2. Urfa'da Kütüphaneler

Urfa'da *Halk Kütüphanesi* adı ile bir kütüphane bulunmaktadır. Kütüphanenin binası Hususi Muhasebe'ye (İl Özel İdaresi) aittir. Kütüphanede 1 memur ve 1 müstahdem çalışmaktadır. Memur Mehmed Nazım Efendi, hususi muhasebeden 35 lira ücret almışken müstahdeme ne kadar ücret ödendiği belirtilmemiştir. Kütüphanede 117'si yazma ve 895'i basma olmak üzere toplam 1.012 kitap bulunmaktadır (MVİM, 1928).

3.3. Urfa Erkek Orta Mektebi

1925-1926 Eğitim-Öğretim dönemi istatistiklerine göre, Urfa'da Urfa Erkek Orta Mektebi adı ile ilkokul kısmı da bulunan 1 adet ortaokul bulunmaktaydı. Bu okulun idari kadrosunda 3'ü asil ve 1'i vekil olmak üzere 4 kişi görev yapmaktaydı. Okulda görev yapan idareci ve öğretmenlerin tamamı erkek olup ilkokul kısmında 5 öğretmen ve ortaokul kısmında ise 10 öğretmen bulunmaktaydı. İlkokul kısmında görev yapan 5 öğretmenin tamamı asil kadroda iken ortaokul kısmında görev yapan 10 öğretmenin 8'i asil, 2'si ise vekil olarak görev yapmaktaydı (MVİM, 1928). İdare heyetinde görev yapan 4 kişiden 2'sinin Darülfünun mezunu, kalan 2 kişiden 1'inin yüksekokul ve 1'inin de ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir (MVİM, 1928).

Urfa Erkek Orta Mektebi'nin ilkokul kısmında görev yapan 5 öğretmenin 4'ü ilk öğretmen okulu mezunu iken 1'i ise ortaokul mezunudur. Okulun orta kısmındaki 10 öğretmenden 2'sinin Darülfünun mezunu, 2'sinin yüksekokul, 2'sinin yüksek öğretmen okulu, 1'inin lise, 1'inin ilköğretmen okulu mezunu ve 2'sinin de diğer menşeli oldukları görülmüştür (MVİM, 1928).

Urfa Erkek Orta Mektebi bina mülkiyetinin "İsviçrelilere" ait olduğu kayıtlara yansımışsa da bu bilginin doğru olmadığı, istatistiki bilgilerin birleştirilmesi sırasında bir hata yapıldığı düşünülmektedir. Ortaokul binasının değeri adına bir miktar belirtilmemişken okulun

müsait bir bahçesinin bulunduğu ve okul binasının kargir yapıda olduğu dikkati çekmektedir. Binanın eğitime elverişli olup olmadığı hususunda ise bir kayıt düşülmemiştir (MVİM, 1928).

Mayıs 1926'da Urfa Erkek Orta Mektebi'nin ilk kısmının 104 öğrencisi mevcuttu ve okulun yatılı kısmı olmadığından tüm öğrenciler gündüzlüydü. 104 öğrenciden 100'ü sınavlara katılırken 4 öğrenci ise sınavlara katılmamıştır. İlk kısımdaki öğrencilerin umumi sınav neticelerine bakıldığında 85 öğrenciden 72'si sınavlarda başarılı olurken 9'u ikmale kalmış ve 4 öğrenci ibka edilmiştir (yıl tekrarı) (MVİM, 1928).

Mektebin ortaokul kısmında eğitim, ilkokul kısmındaki gibi gündüz eğitimiydi. Ortaokul kısmında 45 öğrenci olup bu öğrencilerin 26'sı ücretli, 9'u ise ücretsiz okumaktaydı. Birinci kısım öğrencilerinin umumi imtihan neticelerine bakıldığında öğrencilerden 17'sinin imtihanda ve ikmalde şadadname (mezun) aldığı, ikmale kalan 7 öğrencinin tamamının yıl tekrarına bırakıldığı görülmüştür (MVİM, 1928).

3.4. Urfa ve Siverek İlk Yatı Mektepleri

Urfa ve Siverek İlk yatı mekteplerinde 4 idareci 5 öğretmen olmak üzere toplam 9'ar kişi görev yapmaktaydı. Urfa İlk Yatı Mektebi'nde görev yapan idarecilerin tamamının, öğretmenlerin ise 4'ünün asil kadroda görev yaptığı kayıtlara yansımıştır³. Siverek İlk Yatı Mektebi'nde ise hem idareci ve öğretmenlerin tamamının asil kadroda oldukları görülmektedir. Urfa İlk Yatı Mektebi'ndeki idare heyetinde çalışan 4 kişinin eğitim geçmişlerine bakıldığında bu kişilerden 1'i Darülfünun, 1'i lise mezunu iken 2'sinin ise eğitim geçmişi diğer menşeli olarak belirtilmiştir. 4 öğretmenden 3'ü ilk muallim mektebi mezunu iken 1 öğretmen ise diğer menşeli olarak gösterilmiştir. Siverek İlk Yatı Mektebi'nde görev yapan 4 idareciden 1'i Darülfünun, 1'i lise, 2'sinin de ortaokul mezunu olduğu, öğretmen kadrosunda görev yapanların 2'sinin ortaokul, 3'ünün ise ilköğretmen okulu mezunu oldukları kayıtlara yansımıştır (MVİM, 1928).

Urfa İlk Yatı Mektebi'nin binası hazineye ait olup bina değeri 35.000 lira olarak gösterilmiştir. Kargir yapıdaki mektebin bahçesinin bulunduğu kayıtlara geçirilmiştir. Siverek İlk Yatı Mektebi'nin binasının yarısı Milli Eğitim Müdürlüğü'ne diğer yarısı ise evkafa ait olup 10.000 lira bina değerinin bulunduğu ve bu binanın eğitime elverişli olmadığı tespit edilmiştir (MVİM, 1928).

Urfa İlk Yatı Mektebi'nde öğrenim gören 100 öğrencinin 7'si gündüzlü iken 93'ü ise leyli meccani (parasız yatılı) olarak eğitim görmekteydiler. 100 öğrencinin umumi imtihan sonuçlarına bakıldığında yalnızca bir öğrencinin sınava katılmadığı dikkati çekmektedir. Sınava katılan 99 öğrenciden 72'si bir üst sınıfa geçerlerken 18'i ikmale kalmış, 9'u ise sınıf tekrarına bırakılmışlardır. İkmalde kalan 18 öğrencinin ise 2'si üst sınıfa geçerken 16'sı sınıf tekrarına kalmıştır (MVİM, 1928). Yıl tekrarı yapan öğrenciler ikmal sınavından sonra toplam 25 kişi olup öğrencilerin ¼'üne tekabül etmektedir. Siverek İlk Yatı Mektebi'nin 63'ü gündüzlü, 53'ü de parasız yatılı olmak üzere toplam 116 öğrencisinin olduğu, bu öğrencilerin tamamının yıl sonu sınavlarına katıldığı görülmüştür. Sınavlara katılan öğrencilerden 4'ü

³ 5 Öğretmenden 4'ü asil kadro olarak belirtilmesine rağmen vekil kadroya herhangi bir sayı verilmemiştir.

mezun olurken 78'i üst sınıflara geçmiştir. Öğrencilerden 8'i ikmale kalırken 28 öğrenci de sınıf tekrarına kalmıştır. İkmale kalan öğrencilerden 2'sinin bir üst sınıfa geçtiği ve 6 öğrencinin sınıf tekrarına kaldığı tespit edilmiştir (MVİM, 1928). Siverek İlk Yatı Mektebi öğrencilerinin Urfa İlk Yatı Mektebi'ne kıyasla daha başarılı bir eğitim-öğretim dönemi geçirdikleri söylenebilir.

3.5. Urfa ve Siverek'teki İlkokullar

1925-1926 Eğitim-Öğretim yılında Urfa vilayetinde 15'i erkek, 4'ü kız olmak üzere toplam 19 ilkokul ve toplam 47 derslik bulunmaktaydı. İlkokulların Urfa geneli ve ayrıca ilçelere göre dağılımı⁴ aşağıda Tablo 4'te gösterilmiştir (MVİM, 1928):

Tablo 4. 1925-1926 Ders Yılına Göre Urfa'daki İlkokullar

İlkokul Sayısı	Erkek Okulu	Kız Okulu	Karma Okul	Toplam Okul	Derslik Sayısı
Urfa Merkez	9	1	-	10	22
Suruç	2	1	-	3	5
Birecik	4	2	-	6	20
Urfa Geneli	15	4	-	19	47

Tablo 4'teki veriler incelendiğinde, Urfa merkezdeki 9 ilkokulda 30 öğretmen kadrosunun bulunduğu, bu kadrolardan 20'sinde erkek, 5'inde kadın öğretmen çalışırken 5 kadronun ise münhal (boş) olduğu görülmektedir. Suruç'taki 3 ilkokulda 7 öğretmen kadrosu olup bu kadrolarda 5 erkek ve 1 kadın öğretmen görev yaparken 1 kadronun ise boş olduğu dikkati çekmektedir. Birecik'teki 6 ilkokulda ise 26 öğretmen kadrosunun bulunmaktadır. Bu kadrolarda 16'sı erkek ve 7'si kadın olmak üzere toplam 23 öğretmenin görev yaptığı, 3 öğretmen kadrosunun ise boş olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Urfa genelinde 19 ilkokulda 63 öğretmen kadrosunun bulunduğu, bu kadrolardan 41'inde erkek öğretmen ve 13'ünde ise kadın öğretmen çalıştığı, 9 öğretmen kadrosunun ise boş olduğu kayıtlara yansımıştır (MVİM, 1928).

Urfa merkezde görev yapan 20 erkek öğretmenin eğitim menşelerine bakıldığında bu öğretmenlerden 1'inin yüksekokul, 3'ünün öğretmen okulu mezunu 16'sının ise diğer menşelerden geldikleri görülmektedir. 5 kadın öğretmenin ise diğer menşeli oldukları kayıtlara yansımıştır. Suruç'ta görev yapan 5'i erkek ve 1'i kadın toplam 6 öğretmenin tamamının diğer menşeli oldukları; Birecik'te görev yapan öğretmenlerden 6 erkek ve 2 kadın öğretmenin öğretmen okulu mezunu oldukları, 10 erkek ve 5 kadın öğretmenin ise diğer menşeli oldukları tespit edilmiştir (MVİM, 1928).

İlkokul öğretmenlerinin yaş gruplarına bakıldığında Urfa merkezde görev yapan öğretmenlerden 12'sinin 20-25 yaş aralığında, 8'inin 25-30 yaş aralığında, 4'ünün 30-35 yaş aralığında ve 1'inin de 40-45 yaş aralığında oldukları görülmüştür. Suruç'ta görev yapan 6 öğretmenden 3'ünün 20-25 yaş aralığında, 2'sinin 25-30 yaş aralığında ve 1'inin 30-35 yaş

⁴ Kaynakta Harran ilçesi de yer almaktadır. Fakat tüm rakamlar sıfır olduğundan tabloda yer verilmemiştir.

aralığında oldukları tespit edilmiştir. Birecik ilçesinde görev yapan 23 öğretmenin 8'inin 20-25 yaş aralığında, 6'sının 25-30 yaş aralığında, 4'ünün 30-35 yaş aralığında ve 5'inin de 40-45 yaş aralığında oldukları kayda geçmiştir (MVİM, 1928).

Tablo 5. 1925-1926 Ders Yılına Göre Siverek'teki İlkokullar

İlkokul Sayısı	Erkek Okulu	Kız Okulu	Karma Okul	Toplam Okul	Derslik Sayısı
Siverek Merkez	6	-	1	7	19
Viranşehir	1	1		2	7
Siverek Geneli	13	1	2	16	26

Tablo 5'teki verilerden hareketle, Siverek merkezde bulunan 7 ilkokulda 13'ü erkek ve 2'si kadın olmak üzere 15 öğretmenin görev yaptığı, 4 öğretmen kadrosunun ise boş olduğu dikkati çekmektedir. Viranşehir'deki 2 ilkokulda ise 4'ü erkek ve 1'i kadın olmak üzere 5 öğretmenin görev yaptığı, 2 kadronun ise boş olduğu tespit edilmiştir. Siverek'te görev yapan öğretmenlerin eğitim durumlarına bakıldığında; 6 erkek öğretmenin öğretmen okulu mezunu ve 7 erkek öğretmenin ise diğer menşeli olduğu anlaşılmaktadır. Siverek'te görev yapan 2 kadın öğretmenin de diğer menşeli oldukları kayıtlara yansımıştır. Viranşehir'de görev yapan erkek öğretmenlerden 1'i öğretmen okulu mezunu iken 3'ü diğer menşelidir. İlçedeki tek kadın ilkokul öğretmeni ise diğer menşelidir (MVİM, 1928). Siverek merkez ilçede görev yapan ilkokul öğretmenlerinin yaş gruplarına bakıldığında 8 öğretmenin 20-25 yaş aralığında, 3 öğretmenin 25-30 yaş aralığında, 2 öğretmenin 30-35 yaş aralığında ve 2 öğretmenin de 40-45 yaş aralığında oldukları tespit edilmiştir. Viranşehir'de görev yapan 5 öğretmenin ise 2'sinin 20-25 yaş aralığında, 1'er öğretmenin de 25-30, 30-35 ve 40-45 yaş aralıklarında oldukları kaydedilmiştir (MVİM, 1928).

Tablo 6. 1925-1926 Ders Yılında Urfa'daki İlkokullarda Öğrenim Gören Öğrenci Sayıları

İlçe	1. Sınıf (K/E/T)	2. Sınıf (K/E/T)	3. Sınıf (K/E/T)	Toplam (K/E/T)
Urfa Merkez	52/169/221	24/113/137	11/80/91	104/407/511
Suruç	10/30/40	8/14/22	-/5/5	18/63/81
Birecik	63/198/261	29/80/109	18/81/99	131/443/574
Urfa Genel	125/397/522	61/207/268	29/166/195	253/913/1166

İlçe	4. Sınıf (K/E/T)	5. Sınıf (K/E/T)	İkiden Giren (K/E/T)	Okuldan Ayrılan (K/E/T)
Urfa Merkez	7/30/37	10/15/25	7/92/99	7/74/81
Suruç	-/9/9	-/5/5	2/12/14	5/7/12
Birecik	8/58/66	13/26/39	27/8/35	27/10/37
Urfa Genel	15/97/112	23/46/69	36/112/148	39/91/130

1925-1926 Ders yılının başında Urfa vilayetindeki ilkokulların öğrenci mevcudu ile ders yılı içinde okuldan ayrılanlara ve yeni kayıt yaptıranlara dair bilgiler Tablo 6'da verilmiştir (MVİM, 1928). Bu tabloya göre 1925-1926 başında Urfa genelinde 125'i kız ve 397'si erkek olmak üzere toplam 522 yeni öğrenci kayıt yaptırmıştır. İleri sınıflarda ise öğrenci sayılarında özellikle de kız çocuklarının eğitim devamlılığında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum ailelerin çocuklarını alfabeyi öğrendikten sonra okuldan aldığı şeklinde yorumlanabileceği gibi yeni rejimle birlikte ailelerin eğitimin önemini idrak ettiği yönünde olumlu bir gelişme olarak da değerlendirilebilir.

Tablo 7. 1925-1926 Ders Yılında Siverek'teki İlkokullarda Öğrenim Gören Öğrenci Sayıları

İlçe	1. Sınıf (K / E / T)	2. Sınıf (K / E / T)	3. Sınıf (K / E / T)	Toplam (K / E / T)
Siverek Merkez	- / 108 / 108	- / 55 / 55	- / 44 / 44	- / 291 / 291
Viranşehir	14 / 6 / 20	1 / 12 / 13	- / 9 / 9	16 / 47 / 63
Siverek Genel	14 / 114 / 128	1 / 67 / 68	- / 53 / 53	16 / 338 / 354

İlçe	4. Sınıf (K / E / T)	5. Sınıf (K / E / T)	İkiden Giren (K / E / T)	Okuldan Ayrılan (K / E / T)
Siverek Merkez	- / 45 / 45	- / 39 / 39	- / 112 / 112	- / 81 / 81
Viranşehir	1 / 2 / 3	- / 8 / 8	6 / 29 / 35	- / 16 / 16
Siverek Genel	1 / 47 / 48	- / 47 / 47	6 / 141 / 147	- / 97 / 97

1925-1926 ders yılında Siverek vilayetinde toplam 114 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Siverek'te bir tane de karma ilkokul bulunmasına rağmen ilkokulda eğitim alan kız öğrencinin bulunmaması son derece ilginç bir durumdur. Öğrenci mevcutları hem Siverek merkez ilçede hem de Viranşehir'de ilerleyen sınıflarda ciddi biçimde düşmektedir. Viranşehir'de ilkokul birinci sınıf öğrencileri arasında kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısından fazla olması kız çocuklarının okutulması adına önemli bir göstergedir. Yıl içerisinde eğitim gören öğrencilerin yaklaşık 1/4'ünün okuldan ayrılması da dikkate değer bir durumdur (MVİM, 1928).

Tablo 8. Urfa'daki İlkokul Öğrencilerinin Velilerinin Meslekleri

Öğrencilerin Babalarının Meslekleri	Çiftçi-Ziraat İle Uğraşan	Ticaret ve Zanaat Erbabı	Asker ve Sivil Memur	Serbest Meslekler	Diğer Meslekler	Toplam
Merkez İlçe	58	165	45	118	81	467
Suruç	12	28	4	20	17	81
Birecik	25	236	30	96	158	545
Urfa Geneli	95	429	79	234	256	1093

Tablo 8'de öğrencilerin velilerinin meslekleri belirtilmiştir. Veliler içerisinde sayıca en az olanı 79 kişi ile asker ve sivil memurlardır. Buna karşılık Urfa genelindeki ilkokul öğrencilerinin velileri içerisinde sayıca en fazla meslek grubu ticaret ve zanaat erbabı kitledir. Şehirlerde sosyo-ekonomik açıdan önemli bir statüye sahip esnaf ve zanaatkarların çocuklarını okutma konusundaki tavırları şehrin sosyo-ekonomik yapısının sürdürülebilirlik istendiği biçiminde de yorumlanabilir (MVİM, 1928).

Tablo 9. Siverek'teki İlkokul Öğrencilerinin Velilerinin Meslekleri

Öğrencilerin Babalarının Meslekleri	Çiftçi-Ziraat İle Uğraşan	Ticaret ve Zanaat Erbabı	Asker ve Sivil Memur	Serbest Meslekler	Diğer Meslekler	Toplam
Siverek Merkez İlçe	62	110	22	61	67	322
Viranşehir	-	49	-	7	16	72
Siverek Geneli	62	159	22	68	83	394

Siverek'te eğitim gören imtihan arifesindeki öğrenci velilerinin mesleklerine bakıldığında bunlar içerisinde ticaret ve zanaat erbabından olanların sayıca öne çıktığı görülmektedir. Viranşehir'de veli meslekleri içerisinde hem çiftçi hem de asker ve sivil memur kimsenin bulunmaması ilginç bir sonuçtur. Bu durum verilerin sağlıklı biçimde yansıtılamadığı olarak yorumlanabilir (MVİM, 1928).

Tablo 10. 1925-1926 Ders Yılında Urfa'daki İlkokullarda Öğrenci Başarı Durumu

	Yıl Sonu Sınavı Sonuçları								İkmal Sonuçları					
	Geçenler		İkmale Kalanlar		Dönenler		Toplam		Geçenler		Dönenler		Toplam	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Merk ez İlçe	56	271	16	9	138	39	104	425	5	7	4	9	9	16
Suruç	8	36	8	-	24	7	68	15	-	-	-	8	-	8
Bireci k	69	291	25	1	125	61	441	131	1	13	-	12	1	25
Urfa Genel i	136	598	49	10	287	107	934	250	6	20	4	29	10	49

Tablo 10'a göre yıl sonu imtihanında, 136 kız öğrenci ve 598 erkek öğrenci başarılı olmuştur. İkmale kalan 49 öğrenciden 6 kız ve 20 erkek öğrenci başarılı olmuşlardır. 10 kız ve 29 erkek öğrenci ise ikmâl sınavlarında başarısızdır (MVİM, 1928). Kayıtlara göre öğrencilerin başarı oranlarının son derece yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 11. 1925-1926 Ders Yılında Siverek'teki İlkokullarda Öğrenci Başarı Durumu

	Yıl Sonu Sınavı Sonuçları								İkmal Sonuçları					
	Geçenler		İkmale Kalanlar		Dönenler		Toplam		Geçenler		Dönenler		Toplam	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Merkez İlçe	-	178	-	31	-	113	-	322	-	31	-	-	-	31
Viranşehir	12	29	-	14	10	7	19	50	-	-	-	14	-	14
Siverek Geneli	12	207	-	45	10	120	19	372	-	31	-	14	-	45

Siverek ve Viranşehir'de sınava giren 372 ilkokul öğrencisinden 12 kız ve 207 erkek öğrenci sınavlarında başarılı olmuşlardır. 45 erkek öğrenci ikmale, 120 erkek ve 10 kız öğrenci ise yıl tekrarına kalmışlardır. İkmal sınavlarına giren Siverek'teki 31 öğrencinin tamamı başarılı olurken Viranşehir'deki 14 öğrenci ise tekrara kalmıştır (MVİM, 1928).

Tablo 12. 1925-1926 Ders Yılında Urfa'daki İlkokulların Fiziki Durumu

	Yapı Malzemesi		Eğitime Uygun Olup Olmadığı		Kime Ait Olduğu				Değeri (TL)
	Kargir	Ahşap	Uygun	Uygun Değil	Evkaf	Milli Emlak	Hususi İdare	Şahıs	
Merkez İlçe	10	-	5	5	-	6	-	4	12.847
Suruç	2	1	1	2	-	1	-	2	500
Birecik	6	-	2	4	-	5	-	1	966
Urfa Geneli	18	1	8	11	-	12	-	7	14.313

Tablo 12'de belirtildiği üzere Urfa genelinde 19 adet ilkokul binası olup bu binaların 18'i kargir yapıda ve 1'inin ise ahşap olduğu; okul binalarından 8 tanesi eğitime uygunken, 11 tanesinin eğitime uygun olmadığı tespit edilmiştir. Okul binalarından 12 tanesi milli emlaka, 7 tanesi ise şahsa aittir (MVİM, 1928).

Tablo 13. 1925-1926 Ders Yılında Siverek'teki İlkokulların Fiziki Durumu

	Yapı Malzemesi		Eğitime Uygun Olup Olmadığı		Kime Ait Olduğu				Değeri (TL)
	Kargir	Ahşap	Uygun	Uygun Değil	Evkaf	Milli Emlak	Hususi İdare	Şahıs	
Merkez İlçe	7	-	4	3	-	6	-	1	8.700
Viranşehir	2	-	-	2	-	2	-	-	250
Siverek Geneli	9	-	4	5	-	8	-	1	8.950

Siverek vilayetinde 9 ilkokul binası olup bu binaların tamamı kargir yapıdadır. Okul binalarından 4 tanesi eğitime uygun olduğu, 5 tanesinin ise eğitime uygun olmadığı tespit edilmiştir. Okul binalarından 8 tanesi milli emlaka aitken, 1 tanesi ise şahsa ait olup bu okul binası için yıllık 250 lira bina sahibine kira ödenmiştir (MVİM, 1928).

Tablo 14. 1925-1926 Ders Yılında Urfa'daki İlkokulların Demirbaş Eşya Durumu

Demirbaş Eşya								
	İdareye Ait		Tedrisata Ait		Müzeye Ait		Kütüphaneye Ait	
	Yeterli	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz
Merkez	5	4	5	4	-	1	1	7
Suruç	-	3	-	1	-	-	1	-
Birecik	1	6	-	5	-	1	-	6
Urfa Geneli	6	13	5	10	-	2	2	13

Tablo 14'te görüleceği üzere ilkokullardaki demirbaş eşyaların son derece yetersiz olduğu, özellikle de Suruç ilçesinde eğitim-öğretimin zor şartlar altında, yeterli teknik malzeme olmadan yürütülmeye çalışıldığı dikkati çekmektedir (MVİM, 1928).

Tablo 15. 1925-1926 Ders Yılında Siverek'teki İlkokulların Demirbaş Eşya Durumu

Demirbaş Eşya								
	İdareye Ait		Tedrisata Ait		Müzeye Ait		Kütüphaneye Ait	
	Yeterli	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz
Merkez	-	7	-	7	-	-	-	7
Viranşehir	-	2	-	2	-	-	-	2
Siverek Geneli	-	9	-	9	-	-	-	9

Tablo 15'ten hareketle, Siverek ve Viranşehir'deki 9 ilkokuldaki idareye, tedrisata ve kütüphaneye ait demirbaş eşyalarının tüm okullarda yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Müze olmadığından müzeye ait demirbaş eşya da söz konusu değildir (MVİM, 1928).

Tablo 16. 1925-1926 Ders Yılında Urfa'daki İlkokulların Gider Tablosu

	Öğretmenlerin Maaşları	Müstahdem Ücretleri	Maaş Ücretleri Toplam	Diğer Giderler	Genel Toplam
Merkez İlçe	16.032	2.100	18.132	23.687	41.819
Suruç	3.504	480	3.984	12.285	16.269
Birecik	13.416	1.680	15.096	25.753	40.849
Urfa Geneli	32.952	4.260	37.212	61.675	98.937

Urfa genelinde öğretmenlere 32.952 lira ve müstahdemlere de 4.260 lira maaş ödemesi yapılmıştır. 61.675 liralık diğer giderlerle birlikte toplam 98.937 liralık gider gerçekleştirilmiştir (MVİM, 1928). Bina yapımı, tamirat, tadilat, ısınma vd. ihtiyaçlar için toplam maaşların iki katına yakın bir harcama yapılması eğitime verilen önemin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Tablo 17. 1925-1926 Ders Yılında Siverek'teki İlkokulların Gider Tablosu

	Öğretmenlerin Maaşları	Müstahdem Ücretleri	Maaş Ücretleri Toplam	Diğer Giderler	Genel Toplam
Merkez İlçe	2.256	2.460	4.716	-	4.716
Viranşehir	660	900	1.560	-	1.560
Siverek Geneli	2.916	3.360	6.276	-	6276

Siverek vilayetinde 1925-1926 eğitim-öğretim döneminde öğretmenlere toplam 2.916 lira ücret ödemesi yapılmıştır. İlkokullarda görev yapan hizmetli kadrosundaki personele ise 3.360 lira ödemenin yapılması ilginçtir (MVİM, 1928). Hizmetlilerin kadro sayısı ve maaş ücretlerinin öğretmenlerden fazla olamayacağı düşünüldüğünde bu tablodaki verilerin yanlış olma ihtimali söz konusudur.

3.7. Urfa'daki Anaokulları

Urfa vilayetinde 1 adet anaokulu olup bu okulun 80 öğrencisi bulunmaktaydı. Filiz, Gonca ve Gül olarak sınıflandırılmış öğrencilerden⁵ 45'inin Filiz, 35'inin ise Gonca sınıfına

⁵ Erken Cumhuriyet döneminde anaokulu öğrencileri kendi içerisinde yaş ve fiziksel gelişimlerine bakılarak 3 grupta Filiz, Gonca ve Gül olarak sınıflandırılmıştır. 3-5 yaş aralığındaki çocuklar daha ziyade Filiz sınıfına kabul edilirken, 5 yaş üstü çocuklar ise Gonca ve Gül sınıflarına alınmıştır.

mensup oldukları görülmüştür. 3-7 yaş arasında öğrenci kabul edilen anaokullarında Urfa vilayeti anaokulundaki çocuklardan 29'unun 4 yaşında, 36'sının 5 yaşında ve 15'inin de 6 yaşında oldukları tespit edilmiştir. Anaokulundaki çocukların velilerinin meslek durumlarına bakıldığında, kayıtlı 80 öğrencinin babalarının 15'inin neccar (marangoz veya dülger), 12'sinin esnaf ve zanaat erbabı, 28'inin asker ve sivil memur, 5'inin ulema ve 20'sinin servet sahibi oldukları kayıtlara yansımıştır. 1925-1926 eğitim-öğretim yılı içerisinde bu 80 öğrenciden 15'i adi hastalık (bulaşıcı olmayan) sebebiyle okuldan alınmışlardır. Diğer yandan Urfa vilayeti anaokulunda görev yapan öğretmenlerin eğitim menşelerine bakıldığında 3 öğretmenden 1'i anaokulu öğretmenliği mezunu iken 2 öğretmenin diğer menşeli oldukları görülmüştür (MVİM, 1928).

Öğretmenlerden 2'si 601-1000 lira arasında ve 1 öğretmen ise 1001-3000 lira arasında yıllık maaş almıştır. Bu öğretmenlerden 2'sinin 18-25 yaş aralığında ve 1'inin de 25-40 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Okulda 2 hademenin çalıştığı ve bunlardan 1'inin kadın olduğu kayıtlara yansımıştır. Anaokulunun yıllık gideri ise 1.434 lira öğretmen maaşı, 480 lira hademe maaşı ve 55 lira da diğer giderler olmak üzere toplam 1.969 liradır. Urfa vilayeti anaokulunun taş ve tuğla cinsinden bir yapıya sahip 2 katlı bir bina olduğu ve okulda 3 adet derslik bulunduğu tespit edilmiştir (MVİM, 1928).

3.8. Matbaa

İhsaiyat Mecmuası yıllığına göre Urfa'da "Vilayet Matbaası" ve "İrfan Matbaası" adı ile faaliyet gösteren 2 adet matbaa olduğu görülmüştür. Vilayet Matbaası'nın binası ve matbaası özel idareye ait iken İrfan Matbaası'nın binası özel idareye matbaası ise şahsa aittir. Vilayet Matbaası'nda 6 personel, İrfan Matbaası'nda ise 3 personel çalışmaktadır. Vilayet Matbaası'nın matbaa ve diğer aletlerinin 5.000 lira değerinin bulunduğu ve yıllık 2.500 lira gelirine karşılık 4.000 lira masrafının bulunduğu tespit edilmiştir. İrfan Matbaası'nın matbaa ve diğer aletlerinin 1.500 lira değerinde olduğu, yıllık 300 lira gelire karşılık 800 lira gider kaydedildiği dikkati çekmektedir. Vilayet Matbaası'nda haftalık "*Urfa*" gazetesi yayımlanırken İrfan Matbaası'nda ise hafta iki defa "*İrfan*" gazetesi yayımlanmıştır (MVİM, 1928).

SONUÇ

Tanzimat döneminden itibaren devletin askeri, ekonomik, kültürel vb. alanlarda potansiyelini ortaya koymak için hazırlanmış olan salnameler sahip oldukları istatistiki bilgiler nedeniyle son derece önemli kaynaklardır.

Devlet Salnamesi başta olmak üzere eğitim, ordu, maden vb. konularda hazırlanmış salnameler Osmanlı Devleti'nin tamamı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağladığı gibi vilayet salnameleri ise taşrada bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Devletin askeri, ekonomik, içtimai potansiyelini ortaya koyması ve bu veriler doğrultusunda devlet politikalarının oluşturulması açısından önemli bir kaynak olan istatistik tutma alışkanlığı Cumhuriyet döneminde de aynen devam ettirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son asrında bürokraside modernleşme süreci ile başlayan yenileşme hareketi devletin nitelikli insan kaynağına ne derece ihtiyaç duyduğunu ortaya

çıkarmıştır. Bu nitelikli insan kaynağının sürdürülebilir kılınması adına 19. yüzyılın başlarından itibaren eğitime özel önem verilmiştir. Geleneksel eğitim kurumlarının yanında Batılı standartlarda eğitim veren okullar açılmıştır. “Maarifperver Padişah” olarak tarihe geçen Sultan II. Abdülhamid döneminde çok sayıda okul açılmıştır. Başlangıçta İstanbul merkezli yürütülen eğitim politikaları zaman içerisinde taşrada da etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti’nin son dönemi toplumsal olarak eğitimin farkındalığına varıldığı bir dönem olmuştur. Lakin üst üste girilen savaşlar, Osmanlı’nın yoğun çabalarla yetiştirdiği okur-yazar insan kadrosuna ağır bir darbe indirmiştir. I. Dünya Savaşı’ndan sonra elde kalan son vatan topraklarında yaşanan işgaller, işgalleri sonlandırmak için verilen Milli Mücadele yeterince azalmış olan insan ve mali kaynaklarımızı tüketme noktasına getirmiştir.

Milli Mücadele’nin zaferle sonuçlanması ve Cumhuriyet’in ilanı sonrasında yeni Türk devletinin de en önemli sorunlarından birisi nitelikli ve iyi yetişmiş insan gücü olmuştur. Bu gücün Türkiye’yi çağdaş medeniyetler seviyesi hedefine ulaştırmak için gerekliliğinin farkında olan Mustafa Kemal Paşa ve Cumhuriyet’in kurucu kadroları eğitime özel önem göstermişlerdir. İhsaiyat Mecmuası vasıtasıyla okul sayısı, öğretmen sayısı, öğrenci sayısı, okulların fiziki altyapısı vb. potansiyeli görebilmeleri, bu veriler doğrultusunda eğitim politikalarını belirlemeleri mümkün olmuştur.

1926 Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu ile Urfa vilayeti bünyesinde birleştirilmiş olan Urfa ve Siverek vilayetlerinin 1925-1926 ders dönemi eğitim istatistiklerinin incelenmiş olduğu bu çalışmada Urfa ve Siverek vilayetlerinin eğitim/kültür potansiyelini değerlendirebilmek mümkün olmuştur. Urfa vilayetinin sınırları içerisinde yer alan Harran kazasına ait gerek 1925-1926 ders yılı istatistiklerinde gerekse daha önceki 1923-24 ve 1924-25 ders yılı istatistiklerinde hiçbir verinin yer almıyor olması şehrin bütününe sağlıklı biçimde değerlendirilmesini mümkün kılmamıştır.

Osmanlı son döneminde toplumsal eğitim adına atılmış olan önemli adımlar kız ve erkek çocuklarında önemli seviyede bir okullaşma ortaya çıkarmıştır. Bu durum Siverek ve Urfa’da da kendisini göstermiş, 1894-1895 ders yılından itibaren sürekli bir artış görülmüştür. Ne var ki Cumhuriyet’in ilk eğitim istatistiği olan 1339-1340 (1923-1924) ders yılı istatistiği, bu artışın Cumhuriyet dönemine aynen yansıtılamadığını ortaya koymaktadır. Bunda en etkili neden; I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’dir. 8 yıllık savaş dönemlerinde her kurumda yaşanan olumsuzluklar hiç kuşkusuz eğitim kurumlarına da yansımıştır. Bununla birlikte yeni Türk devletinin Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimi Maarif Vekâleti çatısı altında kurumsallaştırma politikaları bazı zamanlarda taşrayı olumsuz yönde etkilemiştir. Siverek ve Urfa’da var olan idadiler kapanmış, ayrıca Urfa’daki İmam Hatip Lisesi de bu süreçte kapatılan okullardan bir başkası olmuştur.

Her ne kadar Osmanlı son dönemi istatistiki verileri Cumhuriyet’in ilk yıllarına nispetle daha yüksek gözükse de yenedevletin eğitimdeki kurumsallaşma çabaları sonrasında attığı adımlar toplumun eğitimin önemini idrak etmesine neden olmuştur. Cumhuriyet döneminde de 1923-1924 eğitim istatistiğinden itibaren sürekli bir artış görülmesi bu durumun en somut örneğidir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, A. (2012). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alkan, M.Ö. (2000). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Bakkal, A. (2006). "Medreseleşme Sürecinde Harran Okulu", *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2006, Şanlıurfa: C. I: 248-258.
- Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü (1929). *1927 Umumi Nüfus Tahriri*, I, Hüsnütabiat Matbaası.
- BCA, 180.9.0.0/151.725.2
- BCA, 180.9.0.0/217.1081.22
- BCA, 180.9.0.0/219.1091.11
- BCA, 180.9.0.0/95.466.5
- Çolak, D. (2023). "Türkiye Cumhuriyeti Mülki İdare Tarihinde İlçeye Dönüştürülen İller", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19/37: 1-35.
- Demirkıran, A. M. (2022). "İbtidâî Mektep". *Türk Maarif Ansiklopedisi*. Erişim adresi: <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/ibtidai-mektep/#yazar-1> (Erişim Tarihi 10.04.2026).
- Ekinci, A. (2006). "Harran ve Harran Okulunu Etkileyen Siyasi, Dinî, Coğrafi ve İlmî Unsurlar", *I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2006, Şanlıurfa: C. II: 9-22.
- İdem, T. (2022). "İhsaiyat Mecmuası 1925-1926 Ders Yılı İstatistiklerine Göre Mardin'de Eğitim", *2. Uluslararası Anadolu Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 25 Ekim 2022, Şanlıurfa: 29-42.
- İlyas, A. (2017). "1927 Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Urfa Nüfusunun Genel Yapısı ve Özelliği", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12/24: 143-156.
- Kapaklı, H. K.(1927). *Urfa Vilayet Salnamesi*, İstanbul: İlhami Fevzi Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1341) *Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti 1339-1340 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1927). *Maarif Vekaleti 1340-1341;1924-1925 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1928). *Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti (1929). *TC Maarif Vekâleti 1926-1927 İstatistik Yıllığı*, İstanbul: Devlet Matbaası.

- Sertel, S. (2015). “1927 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Elazığ Nüfusu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25/I: 303-316.
- Vurgun, A. (2024). “19. Yüzyıl Türkiye’sinde Eğitimde Modernleşme Atağı: II. Mahmud ve Tanzimat Döneminde Eğitime Bakış”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 13/37: 185-208.
- Yıldız, M. Z. Ve Deniz, O. (2016). “Maarif Salnamelerine Göre, 19. Yüzyıl Sonunda Van’da Eğitim ve Kültürel Hayat”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21/35: 197-208. <https://doi.org/10.17295/dcd.86109>
- Yücel, M. S. (2016). “Cumhuriyet in İlk Yıllarında Anaokulları”, *The Journal Of International Social Research*, 9/43: 995-1004.
- Yücel M. S. ve Bilgin T. (2018), “1925-1926 Ders Yılında Manisa’da Eğitim”, *Geçmişten Günümüze Manisa Şehzade II. Mehmet ve Manisa Tarihi-Kültürü-Ekonomisi*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, C. II: 985-996.
- Yücel, M. S. (2018). “Eğitim Tarihi Açısından Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası”, *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, 1 - 05 Ekim 2018, Ankara: 391-410.
- Yücel, M. S. (2023), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köy Yatı Mektepleri”, *History Studies*, 15/Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı: 293-313.

EK: Urfa Orta Mektebine Ait Fotoğraf (1925 Yılı)

Kaynak: BCA, 180.9.0.0/95.465.5